

ISSN 1407-3250

iespied grafika

#1 (49) 2010

PIE MUMS VIESOS LILIJA DINERE

IZSTĀDE IPEX 2010

VIETA JŪSU REKLĀMAI

KRĀSU KOLEKCIJA - CIĀNS

KĀ PAREIZI IZVĒLĒTIES MATERIĀLUS?

GRAVĪRAS IR LAIKA ATVEIDS UZ PAPIĀRA

2009. gadā Latvijas Universitātē svinēja savu 90. jubileju. LU Bibliotēkas darbinieki tai bija sarūpējuši tiešām ievērojamu dāvanu. Vairāku gadu darba rezultātā skatītājiem un lasītājiem kļuvusi pieejama unikāla, LU Bibliotēkas krājumā esoša, gravīru kolekcija – Napoleona dibinātā Ēģiptoloģijas institūta izdotā oriģinālgravīru kolekcija, kuras latviskais nosaukums ir „Ēģiptes apraksts vai piezīmju kolekcija, kura veidota Ēģiptē Francijas armijas ekspedīcijas laikā” (*Description de l'Égypte ou Recueil de observations et des recherches qui ont été faites en Égypte pendant l'expédition de l'armée française*). Ar šādu oriģinālgravīru kolekciju lepojas, piemēram, Aleksandrijas bibliotēka Ēģiptē, Francijas Nacionālā bibliotēka un Nujorkas publiskā bibliotēka. LU Bibliotēkā

ir pieejams šī unikālā darba otrais izdevums, kurā ietvertas 929 gravīras. Tas izdots Parīzē, laika periodā no 1821.–1829. gadam, un tajā ietilpst 26 teksta sējumi un 11 gravīru sējumi. Vēsturiski ilustratīvo un mākslinieciski vērtīgo gravīru kolekciju veidoja franču zinātnieki, kuri pavadīja Napoleonu Ēģiptes ekspedīcijas laikā no 1798.–1801. gadam. Gravīras ir vairāk nekā 150 dažādu nozaru zinātnieku un pētnieku sadarbības rezultāts. Izveidotā gravīru izstāde visu pavasari ir aplūkojama Universitātes fakultāšu bibliotēkās (informācija www.lu.lv). Izstāde notiek pasākumu cikla, kas sākās 2009. gada decembrī ar konferenci *Description de l'Égypte* (Gravīras kā Ēģiptes vēstures un kultūras liecības), ietvaros.

Konferenci atklāja ārkārtējais un pilnvarotais vēstnieks Ēģiptes Arābu Republikā Māris Selga, atzīstot, ka šis Latvijā pieejamais unikālais izdevums ir zīmīgs Latvijas un Ēģiptes saskares punkts. Konferences organizētāja un iniciatore, LU Bibliotēkas direktores vietniece Māriete Saviča savā referātā izteica lepnumu par to, ka LU Bibliotēkas krājumā ir pieejams šāds kultūrvēsturisks 19. gadsimta šedevrs. Gravīras šobrīd ir pieejamas gan pētniekiem, gan visiem mākslas un vēstures interesentiem, tās var apskatīt arī elektroniskajā kopkatalogā, kurā atrodamas 519 gravīras. M.Saviča informēja, ka gravīru kolekcija tika apzināta 2004. gadā. Tad tika novertēts, ka gravīras ir samērā slikti saglabājušās. Nebija pieļaujama gravīru eksponēšana vai izmantošana pētniecībā.

2005. gadā tika iesākts gravīru restaurācijas darbs, un jau 2006. gada februārī notika pirmā izstāde Francijas Kultūras centrā, kur bija apskatāmas piecas lielformāta gravīras. Pašlaik ir restaurētas jau 22 gravīras, bet 622 gravīrām tiek veikts konservācijas process.

Konferencē ar referātiem uzstājās arī Vēstures un filozofijas fakultātes asociētā profesore Dr.hist. Lilita Zemīte un asociētais profesors Dr.hist. Harijs Tumans. Restauratore meistare Ārija Ubarste sniedza informāciju par gravīru tehnisko un saglabāšanas stāvokli, restaurācijas pasākumiem un to gaitu, raksturoja gravīru formu, iespaiduma tehniku un noformējumu. LU Ģeogrāfijas un Zemes zinātņu fakultātes doktorante Agnese Kukela referātā pastāstīja par senākajām vēsturiskajām liecībām par Ēģipti. Īpašu interesi izraisīja LU Humanitāro zinātņu fakultātes doktorantes Aijas Taimiņas izsmelošais apraksts par gravīru vēsturisko nozīmi un īpašo vietu tieši 18. un 19. gadsimtu zinātnē un kultūrā. Aprakstot Ēģiptes kultūras un mākslas stila ietekmi Eiropas un Krievijas arhitektūras un interjera stilu veidošanā gadsimtu gaitā, Aija Taimiņa minēja daudzus interesantus un oriģinālus faktus.

Pieņēmajam A. Taimiņas referāta fragmentu.

Redakcija pateicas Latvijas Universitātes Bibliotēkas direktores vietniecei Mārietei Savičai par atbalstu publikācijas tapšanā.
T. Grinberga foto.

Māriete Saviča LU konferencē

„Rit dodos uz Luksoru pavadīt kādu mēnesi kopā ar Kārteru, kurš atklājis Tutanhamonu kapenes. Esmu zaudējis interesi par daudzām lietām, bet brīnīšķīgi un senie ēģiptiešu mākslas darbi mani vēl arvien apbur.”

Aksels Munte. Vēstule brālim. 1922. XII.

Šis stāsts būs veltīts gravīrām, to radītājiem un apbrīnas pilniem cienītājiem. Atkal domāt par gravūru lika 2009. gada izskaņas aktualitāte – monumentālajam varā gravētu attēlu ciklam veltītā konference Latvijas Universitātē –, kā arī „Ēģiptes apraksts”, (*Description d’Égypte*) – 19. gs. pirmajā divdesmitgadē radīts franču gravieru lieldarbs, īsts grafikas megaprojekts LU Bibliotēkas krājumā.

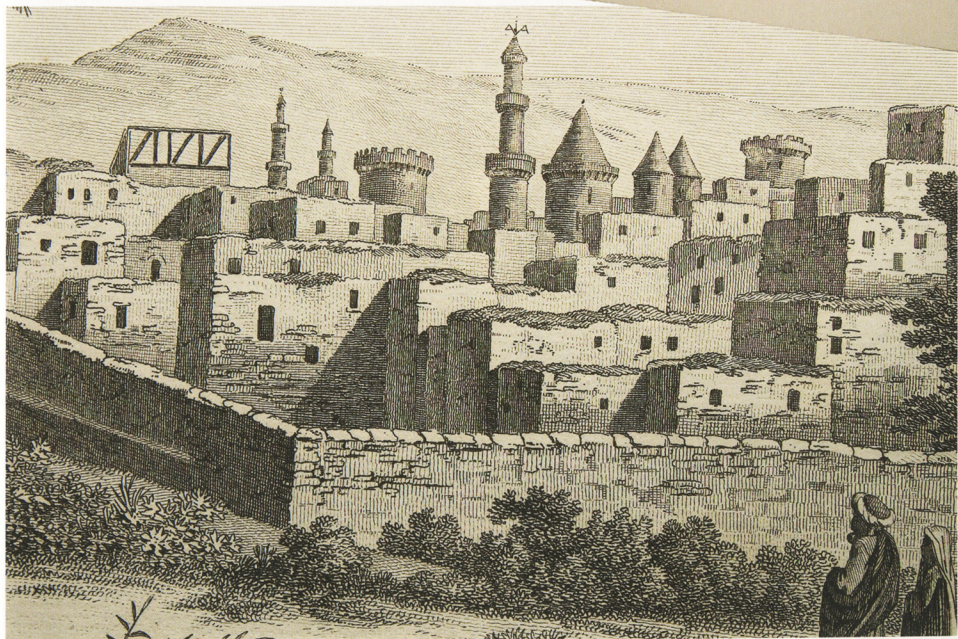
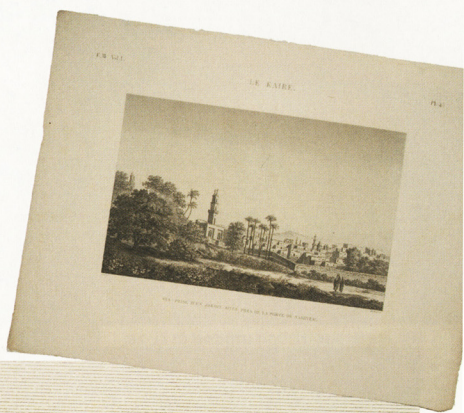
Vērts ieklausīties kādā 19. gs. vidus balsī, jo autors apraksta savam laikam visai tipisku situāciju un tāpīgi izīmē dzīvē bieži sastaptu personāžu – kādu aizrautīgu gravūru kolekcionāru, nedaudz dīvaino eskvairu Fērliju no Limridžas, nelielas lauku muižas Anglijā, kura klusās, norobežotās un pārtikušās dzīves neatņemama sastāvdaļa ir garas ikdienas stundas pie savas grafikas kolekcijas. Piedāvāju iepazīties ar

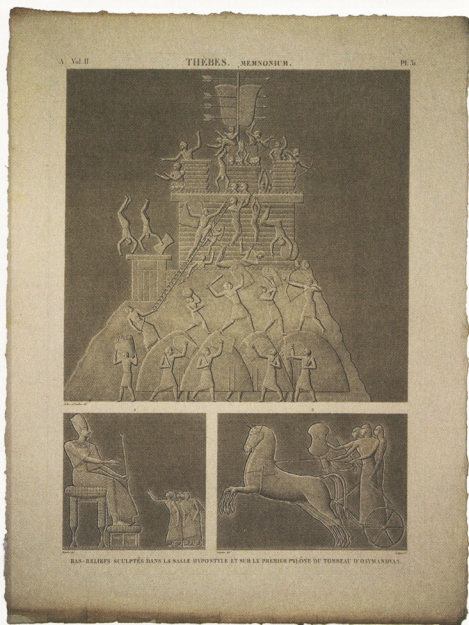
fragmentu no angļu rakstnieka Vilkija Kolinsa romāna „Sieviete baltā” (1860).

„Pulksten desmitos mani pavadīja uz mistera Fērlija apartamentiem. Viņš bija savā ierastajā istabā, savā ierastajā krēslā, un savā ierastajā jūsmīgajā gara un miesas stāvoklī. Kad es ienācu, viņa kalpotājs stāvēja tā priekšā un turēja rokās smagu gravūru sējumu, kas bija gatavs aplūkošanai. Sējums bija tik liels kā rakstāmgalda virsa. Nabaga ārzemnieks ierasti vaikstījās un teju bija gatavs klusi saļīmt, kamēr viņa kungs mērķtiecīgi šķīra gravūru lapas un iedzīlīnājās to aplēptajā skaistumā ar palielināmā stikla palīdzību. Tad mistera Fērlijs sacīja, lēni

atliekdams: „Cik jauki, ka jūs atnācāt, lai redzētu tagad mani manā vientulībā.” [...] Kalps stāvēja iepretim sava kunga krēslam, ļodzīdamies zem ofortu svāra, mistera Fērlijs sēdēja, lēni virpinādams lupu savos baltajos pirkstos. [...] Mistera Fērlijs iesaucās: Nāciet un palūkojaties uz šiem jaukajiem ofortiem. Ļaujiet man mācīt Jums izprast šo līniju debešķīgo smalkumu!”

Tā par gravīrām sajūsminājās Viktorijas laikmeta angļi. Bet teju pusgadsimtu agrāk fiksēts cits vērojums. Pēdējais Kurzemes hercogs Pēteris Bīrons savā Nāhodas pīlī Čehijā vislabprātāk uzturējās vienatnē ar saviem vara grebumiem,

kurus viņš kaislīgi krāja, ieinteresēti šķiroja un ar mīlestību apskatīja. Šie divi piemēri rāda, cik nozīmīgas aizgājušo gadsimtu cilvēku dzīves pilnskanībai bijušas tieši gravīras. Bet kāda ir gravīru vieta mākslas un kultūras vēsturē? Varbūt tas ir laika kavēklis estētiem un filigrāns, bet perifērs un elitārs tēlotājās mākslas žanrs?

Lai apjēgtu patieso gravīru nozīmi, vērts uz brīdi nodoties spekulatīvai vīzijai, un iedomāties, kāda būtu pasaules aina **bez** gravīras. Ja nejausības dēļ, vai kādu fatālu spēku jeb *force majeure* iespaidā 15. gs. otrajā pusē (drīz pēc grāmatiespiešanas sākumiem, ap 1461. gadu) nevienam amatniekam kokgrīzējam vai drīz pēc tam – arī metālkālim – nebūtu ienākusi prātā doma, ka lielisko, smalkkokā izgriezto vai sudraba, bronzas vai vara plāksnē iegrebto attēlu, kas pagatavots vienā eksemplārā un domāts kāda sakrāla vai laicīga interjera izdaiļošanai, **ir vērts atkārtot vai pavairot**. Lai to izdarītu, reljefā atēla virsma jānoklāj ar iespiedkrāsu, kas ieguļas iedziļinātajās līnijās un tam cieši klāt jāpiespiež papīra lapa, no matricas vai klīšējas iegūstot daudzkārt pavairotu attēlu. Tā varēja būt atsevišķa lapa, bet lielākoties tās bija grāmatu ilustrācijas. Ja tā **nebūtu** noticis, apmēram 400 gadus, līdz pat 19. gs. vidum, kad radās **fotogrāfija**, netiktu radītas ilustrētas grāmatas, muzeju kolekciju albūmi un karšu atlanti.

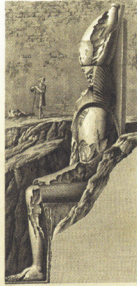
Īpaši jāuzsver gravīras nopelni arhitektūras un interjera stilu attīstībā. Arhitekti, interjeru meistari un amatnieki nevarētu apgūt savu citzemju kolēģu pieredzi. Cik lēni un grūti tad būtu sekot modes un arhitektoniskās gaumes pārmaiņām un tehnoloģiju uzlabojumiem! Jāņem vērā, ka amata meistari strādāja pēc paraugiem, atdarinot veiksmīgi citur atrasto – gravīras tehnikā tika tirāzēti gan ornamentu paraugi un monumentālo gleznojumu kopijas, gan celtnu plāni un interjeri.

Īpaša nozīme gravīrai ir arheoloģijas un senatnes pieminekļu izpētes kontekstā. Vērts atgādināt par Romas imperatora Nērona leģendārā *Domus Aurea* (Zelta nama) drupu atrašanu un izpēti, kas aizsākās 15. gs. izskaņā. Rafaēls un Girlandajo kopeja tam laikam neredzēti brīvus un krāšņus ornamentus, veidoja skices, un darināja gleznojumus Vatikāna Lodžijām. Ornamentus nosauca par groteskām, tā norādot, ka tie atrasti drupās, kas līdzinājās alai.

VUE DES BOUTES PRÈS DE MEMPHIS.

DÉTAILS DES CHOSSES ORIENTAL ET OCCIDENTAL PLACÉS PRÈS DE LA PORTE DE PALAIS.

VUE DES BOUTES ORIENTAL ET OCCIDENTAL DE MEMPHIS. LE PLAN ET LES DÉTAILS D'UNE VUE GÉNÉRALE DE MEMPHIS.

Motivus pavairoja daudzskaitlīgās gravīru lapās. Tā sākās istais groteskas uzvaras gājiens. Ornamentu un Nerona rezidences telpu dekoratīvos risinājumu pārņēma gan gleznotāji un arhitekti, gan akmeņkalki, grāmatcēvēji, juvelieri, tapešu un audumu meistari. Ar gravīru starpniecību pasaule uzzināja arī par 18. gs. septiņdesmito gadu Pompeju un Herkulānas izrakumu atradumiem,

un klasicisma stila ietvaros uzplauka tā sauktais *pompejānisms*.

Ja grafikas mīļotāju saraksta sākumā bija ierindojusies aristokrāti un pat kronētas personas, tad reģistra beigās atrodama mazpilsētas tirgus laukuma publika; te pieminama Viduseiropā izplatīta 18.–19. gs. tirgus atrakcija, tā sauktā optisko ilūziju kaste (*Guckkasten*, *peep show*, *Raritätenkastchen*), kas

minēta arī Gētes „Jaunā Vertera ciešanās”. Ilūziju kastē ievietotais attēls bija kolorēta gravīra, ko izgaismoja sveces gaiss.

Lūkošanās caur lēcu *brīnumkastē* kļuva par vienu no iemīļotākajām gadatirgus atrakcijām. Visdažādāko aprindu ļaudis, arī vienkārši zemnieki un amatnieki, kā bērni, tā pieaugušie varēja iepazīt un apbrīnot nekad agrāk neredzēto. Panorāmu kaste atklāja jaunu pasauli.

400 gadu garumā gravīra dara izziņāto pasauli saredzamu, un kļūst par *orbis sensualium pictus* – sajūstamo pasauli attēlos. Tā ir neatvietojamā starpnieks zināšanu apmaiņas procesā.

Gravīra ir spējusi saglabāt, fiksēt atmiņā mainīgās un daudzveidīgās pasaules ainas momentus, tātad varētu droši apgalvot, ka būtībā gravīra ir arī materializējies kultūratmiņa, parējāk – viena kultūratmiņas substance uz trausla papīra. Un iespiedgrafikas plaša pieejamība garantē tai auditoriju.

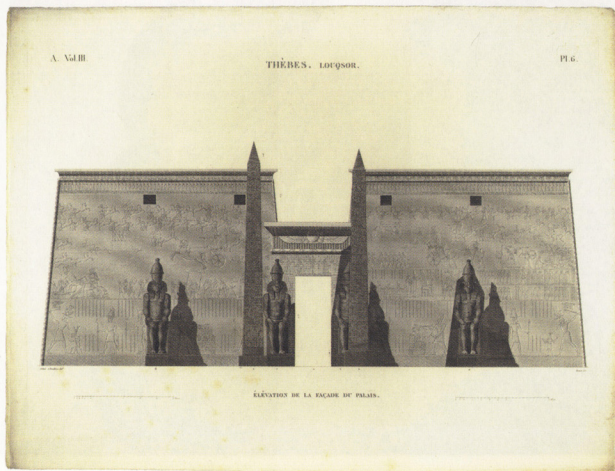
Tomēr izplatītākā vienmēr ir bijusi tirāžētā iespiedgrafika un „Ēģiptes apraksts” kontekstā ir runa tieši par to. „Ēģiptes apraksts” ir unikāls gravīru kopojums. Francijā tam bija priekšteči – līdzvērtīgi daudzskējumu gravīru izdevumi. Jau 18. gs. sākumā (1723–1727) tika izdots „Karaļa kabinets” (*Cabinet du*

Roi) –21 sējums ar gravīrām lielajā folio formātā. Šis izcilais lieldarbs apkopoja labāko Francijas meistarū gravīras, kas demonstrēja karaļa Luija XV valdīšanas laika vērtības un sasniegumus. Gravīras rādīja karaļa mākslas darbu kolekcijas, krāšņos karaliskos dāru svētkus un kauju skatus, Versajas pils interjerus: panno, gobelēnus, statujas, medaļas. Šim izdevumam sekoja citi, piemēram, Rišāra de Sen-Nona „Gleznains ceļojums jeb Neapoles un Sicīlijas un tās apkārtnes apraksts” (1781–1786) četrus sējumos.

„Ēģiptes aprakstu” krājums jāapbrīno ne tikai apjoma, grafikas lapu izmēru un ieguldītā darba dēļ. Tas ir arī izdevies komercpasākums, kas izdevējam Penkokam nesa peļņu un popularitāti. Vēl nebija pabeigts pirmais „Imperatora” (*Imperial*) izdevums 23 sējumu apjomā, kas iznāca no 1809. līdz 1828. gadam, kad jau 1821. gadā tika uzsākts atkārtots un papildināts „Ēģiptes aprakstu” gravīru izdevums, ko arī pazīst kā Penkoka izdevumu (1821–1837). Interesanti, ka izdevējs Penkoks „Ēģiptes aprakstu” otrā izdevuma titullapās uzskata par nepieciešamu norādīt, ka gravīras tikušas iespīestas pēc pirmā izdevuma platēm.

Graviera darbs vēsturiski jāapbrīno ir palicis ēnā, lai gan slavenākie gravieri literatūrā tiek minēti līdzās tēlniekiem un gleznotājiem. Starp „Ēģiptes apraksta” gravieriem un zīmētājiem tomēr neatrast pirmā lieluma zvaigznes. Viņu vārdi mūsdienās vairs nav pazīstami. Jāņem vērā, ka Napoleona karagājiena laikā Ēģiptē dabā zīmēja tika astoņi zīmētāji, un turpat uz vietas strādāja tikai divi gravieri-iespiedēji. Tikai viens zīmētājs no tiem, kas piedalījās Napoleona Ēģiptes epopejā, iedrošinājās savos attēlos kā stafāžu iemūžināt arī sevi. Tas ir Sesils (*Cecile*) – jauns, pašapziņīgs virietis. Ar lielu mapi padusē vai rokās, viņš redzams, stāvot lāpu gaismā mistikas un noslēpumu apdvēstajā Heopsa piramīdas iekšskatā (Vol.5, pl.13) vai sēžam uz krēsla un zīmējam kāda tempļa drupas tukšnesī. Tādu var iedomāties arī Dominiku Vivānu Denonu, Ēģiptes karagājiena zinātnieku korpusa locekli, par kuru zināms, ka viņš Ēģiptē zīmuli un papīru neizlaida no rokām, precīzi fiksēdams visu, ko redzēja.

Lielais darbs tika veikts daudz vēlāk, un vēl ilgi pēc atgriešanās Parīzē, kad Penkoka izdevniecība šim pasākumam divdesmit gadu garumā

nodarbināja ap 400 gravieru un zīmētāju, kuri patiesi ir palikuši savu darbu ēnā. Penkoka grafīķi bija veikli un prasmīgi tehniskie zīmētāji, ierindas gravieri, melnās mākslas amatnieki, kas savu prasmi pārmantoja paaudzēs. Ari starp „Ēģiptes apraksta” gravieriem ir atrodams lapas, pie kurām strādājuši gan tēvs, gan dēls Kušē (*Couche*). Tēvs gravējis varā, bet dēls atsevišķas vietas platē kodinājis, tādat strādājis ofortā. Skaidrs, ka gravieru profesionālās varēšanas līmenis ir augsts. Tie ir meistari, kas virtuozī pārvalda vairāku grafikas dobspīedes tehniku iespējas. Jūtams, ka tehnikas izvēli ir noteicis attēla veids un saturs.

Ainavas un pilsētu skati gravēti ofortā, kas ļauj brīvi atainot gaismēnas, tumsas un gaismas kontrastus, atmosfēras efektus, cilvēku un dzīvnieku figūras tvert kustībā, rādīt koku lapotni un augus. Daudzskaitlīgās kartes un it īpaši lapas ar seno tekstu norakstiem darinātas klasiskā vara grebuma tehnikā – absolūti precīzi ar stingru līniju atveidojot hieroglīfus. Atsevišķas naturālījas (kukaiņi, siki dzīvnieciņi) un nelielas senlietas attēlotas modernajā punktīras manierē, kas ļauj miksti modelēt apjomus un rada gandrīz taustāmu priekšmeta telpiskuma ilūziju. Ir atsevišķas grafikas lapas stingrajā līniju griezumā kas atgādina tīru

landē, gan 18. gs. Francijā vai Vācijā. Zīmējuma maniere ir uzsvērti akadēmiska un sausa, kompozīcija kanoniska, drīzāk tie ir tehniskie zīmējumi, nevis mākslas grafika. Tas arī saprotams, jo saskaņā ar zinātnieku komisijām prasībām, zīmētājiem, uzmērītājiem un gravieriem uzstādītais mērķis bija iespējami precīzi kopēt redzamo, nevis to interpretēt, raisot emocionāli tonētu noskaņu.

Laika gars un tā raksturzīmes atklājas tikai atsevišķos aspektos un dažās lapās. Tā var būt uniformās tērptu Napoleona armijas kareivju grupa Kairas ielās vai pie kādas senas celtnes tuksnēs. Par otrā izdevuma gravīru tapšanas laiku un tā stilu vairāk stāsta parakstiem izvēlētā antikvas burtu garnitūra, kas bija raksturīga 19. gs. pirmajai trešdaļai, un uz krāsaina papīra iespīestās sējuma titullapas, kas Rīgas eksemplārā arī par laimi saglabājušās.

Bet svarīgākais ir tas, ka „Ēģiptes apraksts” iezīmē lūzuma momentu ēģiptoloģijas attīstībā. Tas bija viens no svarīgākajiem „ēģiptomānijas” veidotājiem un uzturētājiem. Protams, muzejus un privātkolekcijas Francijā un Anglijā pārpludināja no Ēģiptes pārvēstās senlietas, tomēr tās varēja baudīt ierobežots cilvēku loks. Katrai slimbībai, arī mānijai ir savi pārnēsātāji, un grafikas lapas 1000 novilkumos, ko ātri iepazīna visa Eiropa, bija uzskatāmas par ļoti efektīvu mēdiju. Var rasties jautājums, kā izplatīja gravīru sēriju? Protams, katrs jauns sējums bija tūlīt dabūjams pie izdevēja. Tomēr tikpat droši, bet daudz plašāk darbojās arī subskrīpcijas princips: proti, iepriekšēja pasūtīšana individuāli vai pie vietējiem grāmattirgotājiem, avansā iemaksājot noteiktu summu. Viena Penkoka otrā izdevuma sējuma titullapā LUB ir atrodams subskribentu saraksts. Protams, visvairāk subskribentu ir no Francijas, bet ir arī pietiekami daudz citzemju pārstāvju. Redzams, ka „Ēģiptes aprakstu” varēja pasūtīt arī Stutgartē pie grāmatizdevēja Kotas (*Cotta*), Varšavā un Pēterburgā. Arī Rīgā. Un pēdējais fakts piedāvā visai ticamu versiju, kā gravīru izdevums varēja nonākt Rīgā, proti – Rīgas subskribents ir kāds Hartmanis (*Hartmann*), kas droši identificējams kā Rīgas grāmattirgotājs Karls Johans Gotfrīds Hartmans (1770–1828). Hartmans sākmā (no 1793) darbojās slavenajā Rīgas grāmatizdevēja un tirgotāja Hartknoha firmā, vēlāk bija firmas un veikala pārzinis. Tātad rīdzinieki varēja Hartmaņa

zīmējumu – attēlu veido tikai viena biežuma līnijas uz balta fona.

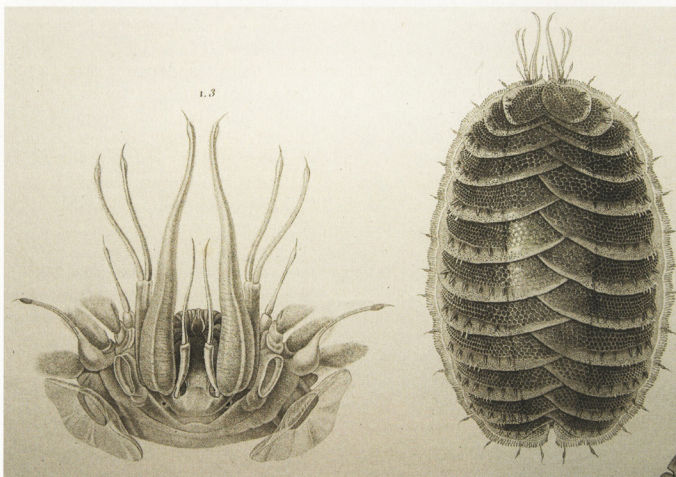
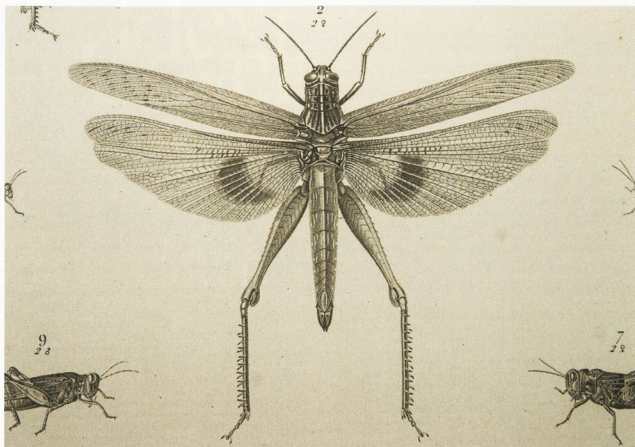
Reljefās kontūras uz „Ēģiptes apraksta” gravīru lapām rāda, ka gravieri sagatavojuši neparasti lielas vara plātes lielzīmēra attēliem, bet tāpat **viena** liela plate lietota tad, kad vajadzēja uz vienas lapas parādīt vairākus sīkus objektus. Šī darba grafikas lapas tika iespīestas 1000 eksemplāros, vara gravīras platei tas ir īpaši liels noviklumu skaits.

Dažus vārdus jāsaka par „Ēģiptes apraksta” gravīru stilu. Gravīras ir mērķtieciģi darinātas tā, ka tās ir it kā ārpus laba un ļauna, ārpus laika un telpas. Tā varēja zīmēt un gravēt gan 17. gs. Nider-

veikalā iegādāties (vai arī tikai aplūkot) „Ēģiptes aprakstu” lapas tūlīt pēc to iznākšanas. Gluži kā agrāk, kad 18. gs. 70.–80. gados Hartknoha veikalā Rīgā varēja pasūtīt un nopirkt „Lielo franču enciklopēdiju”. Domājams, ka kādi sludinājumi Rīgas laikrakstā „Rigasche Anzeigen” noteikti vēsta par iespēju pie Hartmaņa nopirkt jauniznākušās Ēģiptes gravīras.

Var apgalvot, ka „Ēģiptes apraksts” bija ne tikai ēģiptoloģijas aizsācējs, tas lielā mērā bija izveidojis gluži jaunu paradigmu vispārējos ieskatos par līdz tam nezināmo, noslēpumaino Ēģiptes zemi un tās vēsturi. Lidz Napoleona karagājienam par Ēģipti runāja lielākoties Vecās Derības valodā. Un tā bija zeme, kas eiropietim bija „aizslēgta”. Bībelē skan bargā Israēla Dieva Cebaota bals, kas brīdina: „*Mana bardzība izgāzīsies arī pār jums, ja jūs iesit uz Ēģipti*” (Jeremijas 42). Ēģipte ir zeme, no kuras Israēla ciltis grib tikt prom, tā ir verdzības un pazemojumu vieta, „vergu nams” un Kungs Cebaots saka: „*vērodams Esmu vērojīs manas tautas bēdas, kādas tai ir Ēģiptē*”. Par Ēģipti un to, kā Jūdu ciltim tur klājās, par Jēkabu un viņa dēlu Jāzēpu, par Mozu un pravieti Jeremiju runā abas Mozus grāmatas. Vecās Derības retorika un līdzības ir dziļi iesakņojusās apziņā, zīmīgie izteikumi kļuvuši arhētiskiski. Lūk, daži no tiem: *Ēģiptes dārgumi* (ko nes desmit ēzeļi un desmit ēzeļu mātes) *septiņi pārticības gadi*, kam seko *septiņi bada gadi*. Uzskaitījumu vainago daudzās *Ēģiptes mocības jeb sodības*, ko Kungs Cebaots uzstāja Ēģiptes zemei, faraonam un tā tautai, lai panāktu, ka faraons ar *nocietināto sirdi* ļauj Israēla ciltim Mozus vadībā no turienes aiziet. *Ēģiptes mocība* ir kukaiņu bari, kas postīja zemi un nāca faraona namā; lopus mēris, no kura nobeidzās visi ēģiptiešu lopi, bet Israēla lopi paglābās; *strutojoši augoņi* kā cilvēkiem tā lopiem, kas radās no sodrēju sauļas, ko Mozus svieda pret debesīm; krusa, sīseņi, (*...kas aplūks visu zemes virsu, ka nebūs iespējams zemi saredzēt, un tie apēdis visu atlikumu, kas palicis pāri pēc krusas...*), *Ēģiptes tumsība* (*...būs tumsa pār Ēģiptes zemi, tāda tumsa, ka to var ar rokām grābt; cits citu nevarēs redzēt...*) un visbeidzot – *visu pirmdzimto nāve* – kā cilvēku, tā lopus.

Penkoka izdevums mitiskajām Ēģiptes mocībām un Ēģiptes tumsībai liek pretī patiesas un apbrīnojamas vēstures liecības, rāda monumentālas celtnes, neparastus senrakstus, izsmalcinā-

tas senlietas, neredzētus dabas skatus, svešādu augu valsti un eksotiskus dzīvniekus.

Tam pretī var uzskaitīt vairākas tā sauktās ēģiptomānijas izpausmes, kuru atslēgas vārdi ir piramīdas, sfinksas, hieroglifi. Te vietā tikai daži pieminējumi.

12. gs. pr.Kr. Romas pretors Gajs Cestijs Epolons liek uzbūvēt sev kapes piramīdas formā pie *Porta Ostiense*.

Ap 1784. gadu uzcelta pirmā piramīda Latvijā, tā ir Kampenhauzenu-Budbergu dzimtas kapliča netālu no Ropazu baznīcas, būvēta pēc mākslinieka V.D. Budberga meta un atdarina drīzāk Gaja Cestija piramīdu Romā.

1790. gadā Jāņamuižā pie Cēsīm, netālu no kungu mājas, tikusi uzcelta piramīda no velēnām un sūnām, to I.B. Volfs veidojis par piemiņu ārstam Ernstam Johanam Krauzem (1756–1790). Abu piramīdu attēli atrodami J.Kr.Broces „Zīmējumu un aprakstu” kopojumā.

1807. gadā anglis Tomass Houps (1796–1831) Londonā izveido interjeru Ēģiptes stilā. Houpu bija iedvesmojis arī Denona ceļojuma apraksts. Tomass Houps savus interjerus fiksējis gravīru sērijā *Thomas Hope's Household Furniture and Interior Decoration* (1807).

1815. gadā Oto Fridrihs Rihters (1792–1816) no Igaunijas apceļo Tuvos Austrumus, viņš savācis bagātu kolekciju,

kas tikusi nodota Tartu universitātes muzeja krājumam. Rihters ir pirmais Ēģiptes apcelotājs no Baltijas.

1822–1824 gados Žans Fransuā Šampoljons no Grenobles veic darbu pie Rozetas akmens hieroglifu atšifrēšanas. Viņš nav bijis Ēģiptē, bet perfekti pārzina to, balstoties uz literatūras studijām. Izpētes materiālu viņam dod tieši „Ēģiptes apraksta” gravīras.

1822–1823. gados pēdējās Kurzemes hercogienes Dorotejas un viņas māsas rakstnieces Elejas Rekes (dzim. Mēdemas) brālēdēls, Elejas grāfs Pēteris Georgs Mēdems (1801–1877), tolaik students, kopā ar citu kurzemnieku, Gustavu Parteju, apceļo Maroku, Ēģipti, Jeruzalemi un Konstantinopoli. Domājams, ka tas ir pirmais kurzemnieku ceļojums uz Ēģipti. Kopā ar P.G. Mēdemu 1823. gadā Ēģipti apceļoja arī kāds „krievu barons Ikskils”. Par Ikskila klātbūtni Ēģiptē joprojām stāsta viņa iegrebtais uzraksts uz Abu Simbelas tempļa kolosa: „A. D'UXKULL 1823”. Tātad tikai sešus gadus pēc tam, kad Dž. Belconi atklāja Abu-Simbelas tempļu kompleksu, un drīz pēc tam, kad bija beigusies Ismaila pašā Sudānas iekarošanas kara ekspedīcija, Mēdems, Partejs un Ikskils ir ceļojuši pa visu Nūbiju. Ikskils ir savācis bagātu kolekciju, norakstījis senos tekstus, un vēlāk Itālijā (1826), ticies ar Šampoljonu, kurš viņu pieminējis savās vēstulēs. Līdz šim nezināmais un ilgi neidentificētais krievu barons Ikskils ir barons Aleksandrs von Ikskils (*Üxküll*, 1800–1853) no Igaunijas Ikskilu dzimtas. Viņš atstājis 70 sējās zīmējumus ar ceļojuma skatiem un rokrakstu: *Voyage dans la Haute Égypte et en Nubie depuis le 12 Décembre 1822 jusqu'au 12 Avril 1823. Le Baron Alexandre d'Üxküll*, kas atrodas Tartu, Igaunijas Vēstures arhīvā.

Mēdemu dzimtas saistīti ar Ēģipti ir atkāpes vērtā. Dzimis jalgavnieks, diplomāts Aleksandrs Mēdems (1803–1859) kā Krievijas impērijas Ārlietu ministrija ierēdnis trīs gadus (1838–1841) bija Krievijas ģenerālais konsuls Ēģiptē, Kairā. Viņš bijis pazīstams arī ar Šampoljonu.

Iespējams, ka piemiņai par P.G. Mēdema Ēģiptes ceļojumu vai arī A. Mēdema diplomāta darbību klasicisma stilā (1805) celtās Elejas pils vārtus joprojām grezno divas sfinksas – sieviešu un vīriešu kārtas.

1828. gadā tapis Puškina dzejojums „Ēģiptes naktis”, kas cenšas rādīt 19. gs.

Kleopatras „kvēlojošo dvēseli un vētraiņās kaislības”.

19. gs. 20. gados vēlais ampīrs bieži izmanto Ēģiptes motīvus. „Kas ir ampīrs? Mazliet no Grieķijas, mazliet no Romas, mazliet no Ēģiptes: sajauziet to visu, un tad būs ampīrs”, secinājis Malmazonas pils muzeja kurators Bernards Ševaljē.

19. gs. vidū Pēterburgā ierodas divas Tēbu sfinksas un noģuļas iepretim Mākslas akadēmijai Nevas krastā. Dzejniekam Josifam Brodskim Pēterburgas sfinksas kļūst par aizgājūšu, skaidrā laika simbolu, un atrodas uz krājuma „Конеч прекрасной эпохи” vāka.

1826. gadā Pēterburgā tiek uzbūvēts Ēģiptes tilts par Fontanku (inž. V. fon Treters un V.A. Kristianovičs), tēlo piloni atgādina par Tēbām. Tīls piloni, kolonnas bija rotātas ar hieroglifiem, tiltu sargāja 4 sfinksas (tēlnieks P.Sokolovs). Tā bija iemīlota tikšanās vieta. Dzejnieks Osips Mandelštams saka, ka tilts “nav ne ostijis Ēģipti”, un to pašu var apgalvot arī par kādu savādu obelisku Latvijā Limbažu pusē. 19. gs. vidū Āsterē, Šķiristiņu muizā, ezera krastā uzstādīts smilšakmens obelisks, kurā iekalta kartašu ar hieroglifiem, kas veido Ptolemaja vārdu.

1874. gadā Rīgas tirgotāja dēls, kas studējis vēsturi Heidelbergā, Georgs Šveinfurts apceļo Ēģipti, nonāk Siiras oāzē un ieskrāpē akmeni savā vārdū pie Amona tempļa ieejas, līdzās francūžu Kaijo vārdam, kas bijis pirmais egiptietis, kas 1818. gadā spēris kāju pāri tempļa sliekšnim. Ieraksts bijis redzams vēl 1926. gadā. Rīdzinieks Georgs Šveinfurts no 1875. līdz 1889. gadam dzīvo Kairā, viņš ir turienes Ģeogrāfu biedrības dibinātājs, Muzeju un senlietu pārvaldes direktors. Šveinfurts ir slavens Āfrikas pētnieks, neskaitāmu publikāciju autors, sarakstījis monogrāfiju „Āfrikas sirdi” (2d., 1874). Uz Šveinfurta ģimenes kapakmeņa Rīgas Lielajos kapos arī gulēja sfinksas, tā gan pēdējos gadu desmitos nozagta.

1886. gadā Brīvības statujas postaments Ņujorkā tiek veidots Ēģiptes arhitektūras iespaidā, tā prototips ir Ēģiptes tempļu piloni.

20. gs. gadsimtu mijā Alberta ielā Rīgā arhitekta Eizenšteina projektēta jūgendstila nama priekšā tiek noguldīta sfinksas.

1919. gadā izdota Raiņa luga „Jāzeps un viņa brāļi”, kas uzrakstīta Kastaņolā,

tomēr sākums bijis daudz senāk – vēl 1906. gadā. Jāzepam Raiņa dzīvē un dzejā ir tāda pati vieta kā Faustam Gētes dzīvē un dzejā. Par Jāzēpa nozīmi laikam gan nebūs šaubījies pats Rainis. Ne velti viņš stāsta, ka sapnī no kāda augsta torņa pārredzējis visu Ēģiptes zemi un ka Aspazija, salīdzināda Raiņa un Jāzēpa likteni, sevišķi pasvitrojuši to apstākli, ka abiem – kā Jāzepam, tā Rainim – godība nākusi trimdā.

No 1933. līdz 1943. gadam top Tomasa Manna tetraloģija „Jāzeps un viņa brāļi”. Rakstnieks pie romānu cikla strādāja 16 gadus, romāni tapa Vācijā, Šveicē un Amerikā, balstoties uz neatlaidīgām materiāla studijām. Manna arhīvā ir 400 lapas ar avotu izrakstiem par Ēģipti, kas bija noderīgi romāna izklāstam. Un jau 12 gadu vecumā viņa interese par Ēģiptes senvēsturi bijusi tik aizrautīga un dziļa, ka viņš tājā orientējies labāk par savu skolotāju.

20. gs. 80.–90. gados Parīzē uzcelts, kā apgalvojais I.Lancmanis, „*visu laiku lielākais un neveiksmīgākais pārrakstums – arhitekta Pei stikla piramīda Luvras pagalmā*”. Tas lokālie traģikomiskie atavismi vērojami arī Rīgā – pie viesnīcas „Rīdzene” un Kongresu nama priekšā.

Un kāpēc 19. gs. kādu Kurzemes miestu nosauca par Ēģipti? Vai tā tiesām ir bijusi īpaši dziļa posta piemeklēta vieta? Tas lai paliek vārda devēja ziņā...

Minētā parāde jeb vēstures un mākslas anfilāde (pārfrāzējot Mandelštamu darbā „Ēģiptes marka”), protams, nav noslēgta un pilnīga. Ēģiptes viliņajums ir grūti pārvarams. Un daudzkārt to ir rosinājušas „Ēģiptes apraksta” gravīras.

Brodskis reiz sarunā teicis, ka viņaprāt, ja būtu jānosaka, kāda krāsa ir LAIKAM, tad tā būtu pelēkā. Tā runādams, viņš domāja par senu koka ēku gulbaķu mūžveco pelēkumu. Bet pelēkais ir arī gravīras tonis. Ja brīvi interpretēt Brodski, tad jāsaka, ka gravīras ir Laika nospiedums, Laika zīme un atveids uz papīra.

Atliek aicināt sekot mistera Fērlija aicinājumam un ar lupu rokā doties apbrīnot gravīru līniju smalkumu.